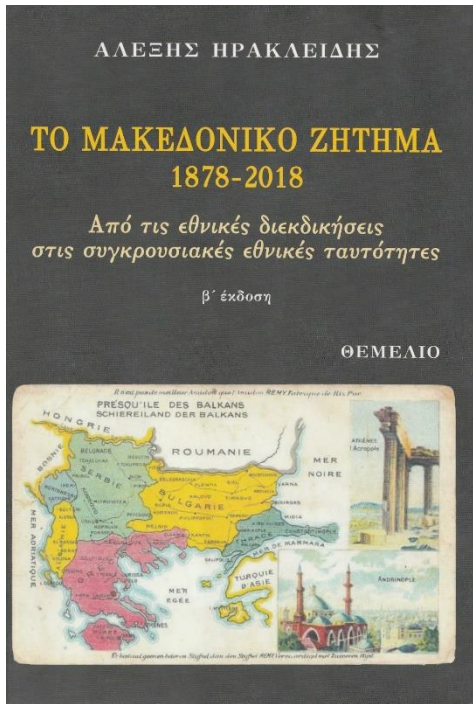

Aleksis İrakleidis, *To Μακεδονικό Ζήτημα 1878-2018: Από τις εθνικές διεκδικήσεις στις συγκρουσιακές εθνικές ταυτότητες - To Makedoniko Zitima 1878-2018: Apo tis ethnikes diekdikiseis stis sygkrousiakes ethnikes tautotites (Makedonya Sorunu 1878-2018: Ulusal İddialardan Çatışan Ulusal Kimliklere)*, 2. Baskı, Themelio Yayınları, Atina 2018, 368 sayfa, ISBN: 978-960-310-402-5.

Biousra DEDE*

Prespa Anlaşması'ndan sonra Kuzey Makedonya olarak isimlendirilmiş Makedonya Devleti'nin isim sorununun altında yatan nedenler, esasen uzun yıllardır devam eden önemli uluslararası sorunlardan biridir. Tarihçiler Makedonya Sorunu'nu, Doğu Sorunu olarak adlandırılan Osmanlı Devleti topraklarının paylaşılması olarak görmektedir. Aslında sorun Yunanlılar, Bulgarlar ve Sırpalar arasında bir asırdan fazla sürmüş ulusal kimliklerin çatışmasıdır. Coğrafi bir bölge olan Makedonya üç ülkenin topraklarına yayılmaktadır, bu da tarih boyunca bu devletlerin çeşitli tezler öne sürerek bu topraklarda hak iddia etmelerine neden olmuştur.

* Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Edirne, ORCID: orcid.org/0000-0002-3772-3953, E-posta: bioursadd@gmail.com

Aleksis İrkleidis bu kitabında Makedonya Sorunu'nu ayrıntılı ve tarafsız bir şekilde analiz etmektedir. Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan'ın bu süreçteki tutumlarını, çıkarlarını ve çatışmalarını anlatmaktadır. Süreci ulusal kimliklerin her gün biraz daha ortaya çıkmaya başladığı 19. yüzyıldan başlatıp günümüze kadar birbirinden bağımsız 14 bölüm altında incelemektedir.

Aleksis İrkleidis, Panteion Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Tarih Bölümünde öğretim üyesidir. Uluslararası kuruluşlarda, azınlık meselelerinde Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'nın uzmanı olarak görev almıştır.

Kitabın "Giriş" (ss. 11-17) kısmında Makedonya Sorunu'na kısaca değinilmekte ve bu meselenin genel olarak beş, Yunanistan özelinde ise yedi aşamadan geçtiği belirtilmektedir. Girişin ardından "Etnografik Yüzleşme: 1913'e Kadar Makedonya'nın Talipleri" (ss. 19-79) adlı birinci bölüm yer almaktadır. Öncelikle çeşitli coğrafyacıardan bahsedilmekte ve daha sonra ortaya çıkan etnografik haritalarla coğrafi bir bölge olarak Makedonya'nın antik çağdan günümüze sınırları gösterilmektedir. Birinci bölüm üç kısma ayrılmaktadır. Buna göre ilk kısma "Yunanistan ve Makedonya (1832-1912)" ismi verilmiştir. Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılıp bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkışından sonraki bölgesel toprak talepleri ve 19. yüzyılda yaşamış Yunan aydınlarının Makedon kimliğine dair fikirleri sunulmaktadır. İkinci alt başlık "Makedonya'nın Diğer İki Talibi: Bulgaristan ve Sırbistan" adını taşımaktadır. Makedonya her iki ulus için de büyük öneme sahiptir. Dolayısıyla her iki devletin Makedonya'daki toprak taleplerinin tarihsel savları anlatılmaktadır. "Sırbistan ve Makedonya (1844-1912)" isimli üçüncü alt başlıkta ise Sırbistan'ın Stefan Duşan dönemindeki Sırp topraklarına ilgisi ve Bulgar fikirlerinin onaylanma korkusu ile Bulgaristan'ı saf dışı bırakmak için çeşitli eylemleri üzerinde durulmaktadır. "Etnografik Kartografik Savaş" isimli son alt başlıkta, Makedonya bölgesine dair 1842-1918 yılları arasında ortaya çıkan çeşitli etnografik haritalar yorumlanmakta ve bölüm sonunda farklı haritalar yer almaktadır.

İkinci bölüm "Makedon İhtilâl Teşkilatları, 1893-1939: Dahili Makedonya İhtilâlcisi Teşkilatı-ve Diğer Teşkilatlar" (ss. 81-99) adına sahiptir. Başta Dahili Makedonya İhtilâlcisi Teşkilatı olmak üzere 19. yüzyılın sonunda kurulmuş Makedon örgütlerinin kuruluşları, faaliyetleri ve özellikle Dahili Makedonya İhtilâlcisi Teşkilatı'nın Bulgaristan'a olan etkileri analiz edilmektedir. Örgütlerin birbirlerinden farklı amaçları, ulus ötesi bir kimlik

olarak ortaya çıkan “Makedon” teriminin neyi ifade ettiği ve Cuma-i Bâlâ (İlinden) Ayaklanmasının başarısızlığı da bu başlık altında irdelenmektedir.

“Slav-Makedonların Ulusal Uyanışı Ne Zaman ve Nasıl Gerçekleşti” (ss. 101-119) başlıklı üçüncü bölümde, Makedon ulusunun oluşumunda ihtilâlcî Makedon teşkilatlarının örgütlerinin Bulgaristan’a bağlanmamak için verdikleri çabanın ve sonrasında Josip Broz Tito’nun rolü incelenmektedir. Ayrıca 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında aydın kişilerin Makedon dilinin ve ulusunun oluşumuna bağlı yaptıkları yayınlara değinilmektedir.

Dördüncü bölüm “Başta Yunanistan Makedonya’sı Olmak Üzere Yunanistan’ın Makedonya Siyaseti, 1918-1940” (ss. 121-127) adını taşımaktadır. Yazar, önce Neuilly ve ardından Lozan Antlaşmaları ile yaşanan nüfus mübadelelerinin, Yunanistan Makedonya’sındaki etnik durumu Yunanistan lehine tamamen değiştirdiğine değinmektedir. Okuyucuya, iki savaş arası dönemde Yunanistan’ın Makedonya bölgesinde yaşayıp Slav lehçeleri konuşan nüfusa dair Yunan siyasetinin tutarsız olduğu hissettirilmektedir. Yunanistan’ın bu 20 yıllık dönemde çıkarları doğrultusunda söz konusu azınlığın kimliğine karar veremediğini ve sonuç olarak Slav lehçesi konuşan Yunanlılar olarak adlandırmaya karar verdiğini açıkça ortaya koymaktadır. 1936 yılına kadar çeşitli yöntemlerle topluluğun asimilasyon sürecinin kısmen başarılı olduğundan bahsedilmektedir. Ancak Metaksas (1936-1941) yönetiminin insanlık dışı uygulamalarının tam tersi bir etki yarattığını ifade eden yazar söz konusu topluluk üyelerinin kendilerini Bulgar ya da Makedon olarak gördüklerini eklemektedir.

“İkinci Dünya Savaşı ve Yunan İç Savaşı’nda Bulgaristan, Yunanistan ve Makedonya Sorunu” (ss. 129-133) adlı beşinci bölüm kısa ve öz bilgilerin yer aldığı bir bölümdür. Makedonya’yı topraklarına katmak isteyen Bulgaristan’ın, Makedonya’nın Yunanistan ve Yugoslavya’daki topraklarını işgal etmesi üzerine Yunanistan’daki azınlığın ve Yugoslav Makedonya’sındaki halkın kısa ve uzun vadede tepkileri incelenmektedir.

Altıncı bölüm “Tito’nun Makedonya Siyaseti ve Makedon Ulus’unun Resmi Olarak Oluşumu” (ss. 135-150) başlığını taşımaktadır. İlk olarak 1941-1944 arası dönemde Tito’nun iş birlikçileri Milovan Djilas ile Svetozar Vukmanovic’in, halkı kendilerinin Bulgar değil de Makedon olduklarına dair inandırma faaliyetleri aktarılmaktadır. Ardından Tito’nun Makedon Ulus’unun Bulgaristan’a bağlanmayıp Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’nin bir parçası olması gerektiğine dair yürüttüğü politikası; bu

süreçte Bulgaristan'ın tutumu; Yugoslavya Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun faaliyetleri ve son olarak Tito'nun Yunanistan Makedonya'sı ile ilgili niyetleri ve bu bağlamda Yunanistan ile ilişkileri irdelenmektedir.

“Soğuk Savaş Dönemi'nde Yunanistan ve Makedonya Sorunu: Slavca Konuşanlar ve Yugoslavya” (ss. 151-160) adlı yedinci bölümde yazar, 1950-1989 yılları arasında Makedonya sorunu ile alakalı temel olarak üç konuyu ele almaktadır. Bunlar üç alt başlık içinde incelenmektedir. İlki, “Tabu Bir Konu: “Namevcut Slavca Konuşanlar” (ss. 152-156) başlıklıdır. Yazar, 1949 yılı itibarıyla Slav-Makedonların “Slavca konuşanlar” olarak adlandırıldıklarını söylemektedir. Yazar devamında 1951 yılında gerçekleşen nüfus sayımında anılan topluluğa ilişkin tutarsız rakamlar elde edildiğini ve topluluğun dilinin Yunan devleti tarafından enteresan bir şekilde “Slavca” olarak kaydedildiğini belirtmektedir. Aynı zamanda 1950-1974 yılları arasında bu kişilerin konuştukları lehçeden arınabilmeleri için Yunan devletinin uyguladığı politikalarından ve son olarak 1974-1990 yılları arasında artık Makedon azınlığın tamamen reddedildiğinden bahsetmektedir. Ardından yazar, “Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti'ne karşı Yunanlıların tutumu” (ss. 156-158) isimli ikinci alt başlıkta, Yunanistan'ın savaş arası dönemin aksine bu dönemde Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti'nin dilinin bir Batı Bulgar lehçesi olduğunu kabul etmesi ve Makedon ulusunun varlığının tamamen reddi anlatılmaktadır. Ayrıca Soğuk Savaş'ın sonuna kadar Yunanlı yetkililerin anılan cumhuriyette yaşayanları Slav-Makedon şeklinde adlandırdıkları da ifade edilmektedir. İrakleidis, “Atina-Belgrad İlişkileri” (ss. 158-160) adını taşıyan üçüncü alt başlıkta iki ülke arasındaki inişli çıkışlı ilişkileri anlatmaktadır. Her ne kadar ilişkiler gelişmiş ve hatta Üsküp'te ilk kez bir Yunan konsoloslugu açılmış olsa da, Yugoslavya'nın bazı açıklamalarında Yunanistan'daki Makedon azınlığının varlığına dair söylemlerinin Yunanistan ile dönem dönem ilişkilerin gerilmesine neden olduğu ifade edilmektedir.

“Yeni Makedonya Sorunu: Atina-Üsküp Anlaşmazlığı (1990'dan günümüze)” (ss. 161-193) adlı sekizinci bölümde yazar genel olarak “Makedonya Cumhuriyeti” ismine karşı Yunanistan'ın yürüttüğü politikayı eleştirmektedir. Öncelikle Yunanistan'ın bu isimle kurulacak bir devleti kesinlikle tanımayacağını beyan etmesi ve bu bağlamda ulusal çıkarların aksine Miloseviç önderliğindeki Sırbistan'ın yanında yer almasının nedenleri irdelenmektedir. Yazar ayrıca Makedonya devletini tanımak için Yunanistan'ın öne sürdüğü talepleri yersiz bulmaktadır. 1996 yılına kadar siyasilere, halkın ve basının tepkilerini, Selanik mitingini, “Makedonya

Cumhuriyeti'nin" Birleşmiş Milletlere FYROM (Former Yugoslav Republic of Macedonia-Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya) olarak üyeliğini ve Yunanistan'ın Üsküp'teki konsolosluğunu kapatıp uyguladığı haksız ambargoyu eleştirel bir dille anlatmaktadır. 1996 yılında iktidarın değişmesiyle ilişkilerde iyileşme başlamış, hatta 2001 yılında neredeyse ülkenin adı "Yukarı Makedonya" olacak iken son anda anlaşma sağlanamamış ve 2007 yılına kadar hiçbir gelişme yaşanmamıştır. İrkleidis, Yunanistan'ın "Makedonya Cumhuriyeti'nin" NATO üyeliği başvurusunu reddetmesi sonrasında FYROM'un Uluslararası Adalet Divanına başvurması üzerine haklı bulunmasını beklenen bir karar olarak gördüğünü ifade etmektedir. Son olarak isim sorununun bu kadar uzayıp çözülememesinin, ülkenin adının uluslararası camia ve basında genellikle "Makedonya" olarak anılmasına neden olduğunu da eklemektedir.

Dokuzuncu bölüm "1949'dan Günümüze Bulgaristan ve Makedonya Sorunu" (ss. 195-207) başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Makedonya Sorunu ile ilgili olarak Bulgaristan ve Yugoslavya'nın inişli çıkışlı ilişkileri, Bulgar tarihçilerin Makedonların Bulgar olduklarına dair yayınları ve ortaya attıkları iddiaların ne kadar tutarlı olduklarına yönelik analizler yer almaktadır. Ayrıca 1991 yılında Makedonya'nın Bulgaristan'a bağlanmayıp ayrı bir devlet olma kararının Bulgarlarda yarattığı şaşkınlık ve devamındaki süreç irdelenmektedir.

Onuncu bölümün başlığı "Slav-Makedon Dili"dir (ss. 209-226). Bu bölümde başta Balkanlı bilim adamları ve dilbilimciler olmak üzere Slav-Makedon dilinin kökenine ve nasıl bir dil olduğuna dair çeşitli fikirler aktarılmakta, dilin gelişimi ve özellikleri hakkında yapılan geniş çaplı araştırmalar ve yayınlar okuyucuya sunulmaktadır. Tartışmalar genel olarak bu dilin Bulgarcanın mı yoksa Sırpçanın mı bir lehçesi olduğu ekseninde geçmektedir. Tabii bu dilin Yunanca, Ulahça ve Türkçe ile de bağlantıları olduğu da ifade edilmektedir. Ancak bu dilin Bulgarcanın veya Sırpçanın bir lehçesi olmayıp, farklı bir dil olduğunu iddia eden Rus dilbilimcilerin meseleye yeni bir boyut kazandırdığına da değinilmektedir. Yazar, 1945 yılında Makedoncanın resmi bir dil olarak ortaya çıkmasının ardından bu dilin Bulgarca ve Sırpça ile benzerliklerine-farklılıklarına yer vermekte ve "Dil Sorunu" olarak adlandırılan meseleyi analiz etmektedir.

Kitabın en hacimli bölümü "1944'den Günümüze Slav-Makedon Milli Tarih Anlatısı" (ss. 227-270) olan on birinci bölümdür. "Giriş" (ss. 227-232) kısmı okuyucuyu konuya hazırlamakta ve bu ulusal uyanışı iki döneme

ayırmaktadır. Birinci kısım “1944-1991” (ss. 232-247) Makedonya’nın Yugoslavya’nın bir parçası olduğu dönemdir. Sosyalist dönem ve tarih yazımı aslında Makedon ulusunun uyanışını 1893-1903 yılları arasına tarihlendirmektedir. 1944-1991 yılları arasında Makedonların öncelikle Bulgaristan ve Bulgarlıkla ilişkili tüm meselelerden arınma politikaları, 60’lı yıllardan itibaren ise Makedon ulusunun temelini I. Bulgar Devleti Çarı Samuil, Bizanslı Aziz Kiril ve Metodi kardeşler ve Kilise Slavcası ile ilişkilendirme konuları incelenmektedir. “Makedonya İsmi ve Antik Makedonlar (1969-1991)” (ss. 248-251) başlıklı ikinci kısımda “Makedon” kelimesinin ilk ortaya çıkışı ve benimsenmesi ile 1969 yılından itibaren bazı tarihçilerin ilk kez Antik Makedonya’ya atıfta bulunmaları anlatılmaktadır. “Makedonya ve Antik Makedonlar (1992’den günümüze)” (ss. 252-260) başlıklı üçüncü kısımda ise bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkan Makedonya’nın antikiteye dönüşünün nedenleri ortaya konulmaktadır. “1992’den Günümüze: Antikite Dışında Anlatı” (ss. 260-264) adlı kısımda ise 1992 sonrasında Yunanistan ile olan anlaşmazlığın artması ve ayrıca Dahili Makedonya İhtilâlcî Teşkilatı önderlerinin bağımsız bir Makedonya hayalinin olduğuna dair ortaya atılan iddialar incelenmektedir. Son kısım “İvan Katardziev ve Blaze Ristovski” (ss. 264-270) adını taşımaktadır. Sosyalist dönemde Makedonya’nın önemli iki tarihçisi Katardziev ve Ristovski’nin Makedonların kim olduklarına dair düşünceleri ve özellikle Makedonya’nın ismi ve ayrıca Yunan Makedonya’sındaki Slav-Makedon azınlık konusunda Yunanistan ve Makedonya arasındaki isim sorununun sonucuna da etki eden tutumlarına yer verilmektedir.

On ikinci bölüm “Büyük İskender’in Şanı ve Antik Makedonlar” (ss. 271-295) başlığını taşımaktadır. Bu bölüm iki kısma ayrılmıştır. “Büyük İskender ve Şanı” (ss. 271-275) adlı ilk kısımda, Aydınlanma döneminden başlayarak Büyük İskender ve babası Filip’in Güney Slavları ile olan bağına dair yazılmış çeşitli anlatımlara yer verilmektedir. “Antik Makedonlar Hakkında” (ss. 275-295) adını taşıyan ikinci kısımda ise, Antik Makedonların kim olduklarına dair 19. yüzyıldan itibaren kronolojik olarak Yunanlı ve yabancı bilim adamlarının çalışmalarındaki tespitler ve öne sürdükleri iddialar anlatılmaktadır.

“Yunan ve Slav-Makedon Tutumunun Nedenleri” (ss. 297-309) başlıklı on üçüncü bölüm de iki kısma ayrılmaktadır. İlk kısım “Yunan Tutumunun Nedenlerini Aramak” (ss. 297-303), ikinci kısım ise “Slav-Makedonların Tutumunun Nedenlerini Aramak” (ss. 303-309) adını taşımaktadır. Yazar, 2017 yılına kadar Makedonya Sorunundaki abartılı

Yunan tutumu (Makedonları bir halk olarak görmemek, ülkelerinin adını bir tehdit olarak algılamak) ile Slav-Makedon tutumunun her iki taraf için de “görünen” ve “görünmeyen” sebeplerini açıklamaktadır.

On dördüncü bölüm “Atina-Üsküp Anlaşmazlığının Çözümü” (ss. 311-335) olarak adlandırılmıştır. “Prespa Anlaşması Öncesi Manzara” (ss. 311-318) adlı ilk kısımda yazar Yunanistan’ın onlarca yıldır devam ettirdiği tutumunu dünya üzerindeki örneklerle ve insan hakları bağlamında ele almaktadır. 2018 yılının başında başlayan çözüm sürecinde ülkenin adı için önerilen isimlerin bir kısmı da paylaşılmaktadır. “Prespa Anlaşması: Bir Değerlendirme” başlıklı ikinci kısımda ise anlaşmanın en önemli maddeleri ve kararları analiz edilmekte, iki ülkenin karşılıklı tavizleri ve kazanımları ortaya konulmaktadır. Öte yandan bu anlaşma sonucunda her iki ülkenin de eşit bir kazanım elde edip etmediği veya hangi ülkenin daha kârlı çıktığının ise bir tartışma konusu olduğu ifade edilmektedir.

Kitabın “Ekler” (ss. 336-345) kısmında Prespa Anlaşmasının önemli maddeleri (1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 12, 19, 20) ve son olarak da “Kaynakça” (ss. 347-365) yer almaktadır.

Aleksis İrakleidis’in Makedonya Sorununu ele aldığı bu geniş çaplı çalışması, son dönemde hem Yunanca hem de diğer dillerde konu üzerine kaleme alınmış eserler arasında önemli bir yere sahiptir. Yunanca ve yabancı kaynaklardan yararlanarak gerçekleştirdiği bu çalışma ile nesnel bir eser ortaya koymuştur. Yunanistan’ı haksız gördüğü konularda kendi fikrini açıkça beyan etmiştir. Yunanca olan bu eserin Türkçeye kazandırılmasının Türkiye’deki literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.